

УДК 94(477.7)''652'':[37.015.31:78]

DOI: 10.26565/2220-7929-2019-56-02

Рябко А. О.

аспірант

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Майдан Свободи, 4, 61022, Харків, Україна

Email: pidzemellya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4747-680X>

ПРОБЛЕМИ МУСИЧНОГО ВИХОВАННЯ В АНТИЧНИХ ДЕРЖАВАХ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Стаття присвячена проблемам освіти і виховання в античних містах Північного Причорномор'я. Систематизовані дані літературних, епіграфічних та речових джерел, що характеризують мусичне виховання, а саме: вивчення граматики, літератури, арифметики, музики. Проаналізовано написи, які можна вважати шкільними вправами; тексти епітафій; повідомлення античних авторів, археологічні матеріали, зокрема поховальний інвентар. На матеріалі графіті показано особливості навчання граматиці і літературі, процес формування єдиної для всього Північного Причорномор'я системи письма. Для розкриття питання про навчання музиці і танцям використане широке коло іконографічних та археологічних матеріалів. В історіографії різні аспекти мусичного виховання висвітлені нерівномірно. З-поміж останніх робіт аналізуються монографії М. В. Скржинської «Освіта та дозвілля в античних державах Північного Причорномор'я» (2014 р.) та О. А. Ручинської «Культура і суспільство грецьких міст Північного Причорномор'я (VI ст. до н. е. – IV ст. н. е.)». На думку автора, зміст і форми навчання у містах Північного Причорномор'я в цілому були такими ж, як і в містах самої Еллади. Підкреслюється можливість здобуття представниками місцевої еліти освіти найвищого рівня, що підтверджено даними про видатних філософів – вихідців з Північного Причорномор'я, таких як Посидоній Ольвіополіт, боспорянин Сопеїд, Біон Борисфеніт, та ін. Розглянуто форми організації шкільного навчання: питання шкільних приміщень і навчального приладдя, методи навчання і виховання; соціальне походження учнів і вчителів. Показана роль мусичних агонів та релігійних свят як форм контролю якості освіти; зв'язок мусичного виховання з фізичною підготовкою, вплив політичного устрою держав на розвиток освіти.

Ключові слова: античні держави Північного Причорномор'я, мусичне виховання; пайдейя; освіта.

До поняття «музика» відносилися усі галузі знань, якими опікувалися музи: читання, письмо, література, арифметика і власне музика у сучасному розумінні. Разом з фізичною підготовкою мусичне виховання формувало в грецьких містах систему виховання повноправного вільного громадянина – пайдейю. Дослідження

© Рябко А. О., 2019

специфіки мусичного виховання в містах Північного Причорномор'я необхідне для відповіді на питання про те, чи була сюди перенесена пайдейя як система. Це важливо в рамках наукової дискусії про грецький і місцевий впливи у процесі розвитку античних держав Північного Причорномор'я. Виходячи з того, що баланс грецького і варварського був неоднаковим у різний час і у різних полісах, ми намагатимемося уточнити окремі питання культурного розвитку регіону. Завдання роботи передбачають: систематизацію даних про вивчення граматики, літератури, арифметики, музики в полісах Північного Причорномор'я; виділення з масиву графіті тих, які можна вважати шкільними вправами, аналіз текстів епітафій; вивчення мусичних агонів та релігійних свят як форми контролю якості освіти; зв'язку мусичного виховання з політичним устроєм держав.

Хронологічні рамки охоплюють період з VI ст. до н.е. по IV ст. н.е., що відповідає датуванню археологічних та епіграфічних джерел дослідження.

Джерела з історії освіти в грецьких полісах Північного Причорномор'я фрагментарні та різнотипні, і не дозволяють сформуванню цілісного уявлення про систему мусичного виховання. Проте, за умови комплексного використання археологічних, епіграфічних, літературних та іконографічних матеріалів можливо дати відповіді на деякі мало вивчені питання. Найінформативнішими є джерела епіграфічні, зокрема графіті, частина яких тлумачаться дослідниками як учнівські вправи, а також лапідарні написи (присвяти, епітафії), Переважна їх більшість опублікована в збірниках (IOSPE, КБН, НО, НЭПХ) та ін. Цінну інформацію дають матеріали некрополів. Відносно частими знахідками є кістяні і бронзові стилоси, які використовувалися для письма [9, с. 117]. Стриглі, які є традиційним атрибутом у похованнях юнаків, свідчать про велику увагу до фізичного виховання [9, с. 121]. Зустрічаються дитячі ігри та іграшки, фрагменти музичних інструментів тощо [9, с. 109–122]. Уявити форми організації процесу навчання допомагають сюжети на кераміці – привозній та місцевій [44]. Окремі сторінки життя полісів Північного Причорномор'я знайшли відображення й у повідомленнях античних авторів: Діона Хрисостома [6], Плінія Старшого [28], Поліена [29], Помпонія Мели [30], та ін. У якості аналогії велике значення мають твори Платона [27], Арістотеля [1], Павсанія [25].

В історіографії краще висвітлений аспект фізичного виховання. Першою узагальнюючою роботою стала «Фізична культура і видовища в давньогрецьких колоніях Північного Причорномор'я» С. А. Семенова-Зусера. Хоча дослідження в цілому присвячене фізичному вихованню, автор приділяє увагу і окремим аспектам мусичної освіти: наводить свідчення про змагання у грі на кіфарі, лірі, флейті, змагання ораторів, поетів, проведення театральних агонів [40].

У монографіях В. І. Кадєва [9] та Е. Б. Петрової [26] є розділи, присвячені освіті і вихованню в Херсонесі і Феодосії відповідно. Театр, музика, громадські свята в контексті розвитку культури Північного Причорномор'я є предметом уваги О. А. Ручинської [34–39]. Цілий ряд питань, пов'язаних з освітою і вихованням, розглядає у своїх працях М. В. Скржинська. Однак, не можна погодитися з цілим рядом висновків, зроблених у монографії «Освіта і дозвілля в античних державах Північного Причорномор'я» 2014 р. [42], що спонукало нас провести самостійне дослідження.

Так, навряд чи можна погодитися зі спробами показати наявність у містах Північного Причорномор'я системи обов'язкової початкової освіти, забезпеченої

державним контролем, як це було в Афінах. В історіографії утвердилася думка про те, що на відміну від гімнасія, мусична школа була приватною і навчання в ній не було обов'язковим.

Крім того, додаткової уваги потребує питання про приміщення мусичної школи. Відсутність археологічно виявлених шкільних приміщень приводить М. В. Скржинську до гіпотези про заняття просто неба, принаймні влітку [42, с. 12]. Однак така практика не властива для інших грецьких полісів і, знову таки, ніяк не підтверджується місцевими джерелами.

Важливим джерелом з історії мусичного виховання у містах Північного Причорномор'я є графіті, які можуть бути шкільними вправами. Їх розглядали у своїх публікаціях В. П. Яйленко [47] та А. С. Русяєва [31]. Немає сумніву у тому, що жителі полісів регіону знали класичну літературу, зокрема Гомера, про що явно свідчить Борисфенітська промова Діона Хрисостома [6] і численні поетичні епітафії [КБН, № 113–151; НЭПХ, 1964, № 58, с. 118]. Дані про навчання музиці більш опосередковані. Вони відображені такими джерелами, як сюжети на кераміці, літературними згадуваннями про велику любов до музики боспорян Поліеном [29], деталями музичних інструментів, виявленими археологічно [37, с. 195–210]. Отже, є достатньо інформації про існування в містах Північно Причорномор'я навчання граматиці, поезії та музиці. Але, напевно, можна стверджувати наявність окремих шкіл граматиста і кіфариста і тим паче говорити про поділ мусичної освіти на початкову і середню. Імовірно, існувала єдина мусична школа, у якій викладали, різні вчителі: граматики, літератури і музики.

Дані про видатних філософів – вихідців з Північного Причорномор'я, таких як Біон Борисфеніт, боспорянин Сопеід, Посидоній Ольвіополіт та ін. підтверджують можливість здобуття представниками місцевої еліти освіти найвищого рівня. [37, с. 191–195].

Мусичну школу відвідували юнаки у віком від семи до шістнадцяти років. Археологічно виявлено велику кількість графіті, які відображають процес вивчення граматики [47, с. 55–59]. Найраніші з них відносяться до періоду архаїки, деякі написані у давньому стилі бустрофідон [47, с. 57]. У таких написах текст в одному рядку написаний справа наліво, а у наступному – у зворотньому напрямку, далі рядки чергуються. На фрагментах чорнолакового посуду з Феодосії та на ручці амфори з Тіри накреслені всі або майже всі літери алфавіту з окремими помилками [47, рис. 3, № 1, 8, 9, 10]. Схожі алфавітні вправи знайдені під час розкопок житлових кварталів Ольвії [24, с. 125–128, табл. 4, 5] і на території садиби на її хорі.

У VII–V ст. до н. е. алфавіти у різних грецьких містах мали свої особливості. І тільки в період еллінізму утвердилася єдина мілетська алфавітна система. Спочатку вона була впроваджена в мілетських колоніях: Тірі, Ольвії та містах Боспору. У Херсонесі, який був дорійською колонією, знайдено графіті, написані мегарським алфавітом у першій половині V ст. до н. е. Поряд з ними там виявлені написи, зроблені іонійським алфавітом [4, с. 107–111]. Можливо, у цей час у Херсонесі ще не було початкової школи, дітей навчали грамоті вдома, і написи показали етнічне походження їх авторів.

Цілий шкільний урок читається на горлі амфори III ст. до н. е. [46, с. 306], яка була знайдена на острові Березань. Спочатку школяр написав своє ім'я Фок і повторив першу букву імені. Потім виконав вправу на склад «как», написавши його кілька разів і відділивши один склад від іншого крапками. Тут можна спостерігати

відомий з описів античних авторів прийом навчання грамоті по складах. Потім школяр написав слово *τῶλοι* (письмена), а нижче виконав вправи, на слова з двох або трьох букв: *ῥς* (кабан), *ῶς* (як), *μῖς* (миша). Він написав кілька слів у називному і родовому відмінках, зробив кілька помилок, і закінчив вправу довшим словом *εἰκοῦρη* (допомога). Схожі вправи знайдені серед графіті інших грецьких міст, що підтверджує подібність методів навчання грамоті в усьому грецькому світі. [46, с. 306–307].

Переходячи до читання цілісних текстів і написана речень, учитель зазвичай брав цитати з творів Гомера та інших епічних поем [20, с. 219]. Два графіті V ст. до н. е. з Ольвії підтверджують, що у Північному Причорномор'ї діти запам'ятовували багато віршів з епічних поем. На фрагменті чорнолакового кіліка написана цитата з «Одісеї»: «Від Іліона відніси мене, вітер пригнав до кікон» [37, с. 68, № 33]. В іншому написі учень з помилками написав два початкові вірші «Малої Іліади»: «Я Іліон співаю з Дарданією, кіньми прекрасною, заради якої страждали давайці, слуги Арея» [2, с. 142].

Навчаючись у мусичній школі, учні відвідували трьох різних наставників: учителя літератури, якого називали граматистом, кіфариста, який навчав музиці і співу, та педотриба – тренера різних видів атлетики. Одна епітафія з Пантикапея римського часу (КБН, № 706) ілюструє опіку держави над освітою. У ній йдеться про те, що стелу на могилі боспорянину Іода поставив Согам, син Юлія Деметрія, завідувач школи (*ὁ ἐπὶ τοῦ παιδαγωγίου*). У боспорських написах формула, яка починається з *ὁ ἐπὶ* відноситься до державних посад. Імовірно, до обов'язків цього магістрата відносився найм вчителів, нагляд за їх діяльністю та визначення тих учнів, що мали право отримати освіту за державний кошт.

Кілька повідомлень давньогрецьких письменників дають підстави вважати, що граматисти, які викладали в мусичних школах античних міст Північного Причорномор'я, могли дати учням доволі якісну освіту. У IV ст. до н. е. боспорянин Сопеїд вступив в Афінах до вищої риторської школи Ісократ (Dionys. Halic. Isocr. 18). Для цього була необхідна якісна гуманітарна підготовка, яку він отримав у школі на батьківщині. Те ж саме можна сказати і про вихідців з Ольвії та Боспору, які у III–II ст. до н. е. вирушали в Елладу для занять філософією у відомих на той час філософів (Diog. Laert. II, 113; IV 46–47; VII, 37, 177–178, 185).

В мусичній школі значна увага приділялась літературі. Обов'язково вивчалися епічні поеми та вірші давніх поетів (Алкей, Сафо, Архілох, Піндар, трагедії Есхіла, Софокла, Евріпіда та ін.). У їх творах було багато слів і фраз, що не вживалися у буденному спілкуванні. Розуміти класичні твори звали з самого початку навчання. До вправ на письмо включалися рідкісні слова, властиві мові поетів, а також імена богів, героїв, географічні назви тощо [20, с. 233–234]. Так можна пояснити, чому в одній ольвійській шкільній вправі читається найменування міста Абдери, розташованого у Фракії. Учень зробив у ньому помилку, написавши *ε* замість *η*, учитель виправив і звелів учневі поруч ще двічі написати правильну букву [37, с. 96]. Завдяки шкільним знанням простому грекові навіть у римський час була зрозумілою мова давніх поетів. В елліністичній і римській періоди в театрах багатьох грецьких міст влаштовувалися мусичні агони, на яких змагалися рапсоди, що виконували епічні поеми і ставили трагедії V–IV ст. до н. е. [4, с. 166–167].

Багато хто з ольвіополітів у I ст. н. е. знав напам'ять «Іліаду». Про це написав Діон Хрисостом (XXXVI, 10), а про їх знання «Одісеї» свідчить згаданий вище

фрагмент чорнолакової кераміки V ст. до н. е., на якому написаний вірш із цієї поеми. Два написи римського часу з Пантікапея також вказують на те, що на Боспорі знали поеми Гомера. В одній епітафії (КБН, № 136) місцевий поет порівнює смерть воїна Левкія, який загинув серед варварів, з «троянським Гектором, що поліг серед перших бійців».

У школі не було екзаменів, але час від часу влаштовувались змагання з читання поезії, гри на музичних інструментах, а на палестрі змагалися у різних видах спорту й танцях. Агони проводилися під час різноманітних релігійних свят, у яких діти брали участь разом з дорослими. До таких свят належали Апатурії, які відзначалися в іонійських колоніях Північного Причорномор'я так само, як і в усіх іонійських містах.

Заняття танцями в Ольвії засвідчені графіто V ст. до н. е., яке зберігається в Київському історичному музеї. Його автор з гордістю написав: «і красивий я в танці» [42, с. 29]. Навчання музиці входило в обов'язкову програму грецької школи. Платон у «Законах» (899 с – 810 а) радив дітям разом з навчанням грамоті і лічбі вчитися грати на лірі або кіфарі. Арістотель стверджував, що музика входить в обов'язковий курс навчання тому, що вона справляє благодатний вплив на душу, а у буденному житті музика – постійна супутниця вільного громадянина під час відпочинку (Pol. VIII, 5, 8; 1340 b). Про навчання музиці в античних містах Північного Причорномор'я свідчать знахідки бронзового резонатора ліри у Пантікапеї і фрагментів кістяних аулосів на багатьох городищах, а також численні зображення музичних інструментів на привозних і місцевих творах ужиткового і монументального мистецтва [37, с. 195–210; 42, с. 29–32].

Таким чином, у Північному Причорномор'ї є цілий ряд свідчень про наявність тут елементів мусичної освіти і виховання громадянина. Грецькі переселенці, засновуючи міста у VI–V ст. до н. е. принесли з собою традиції класичної культури, що знаходилася на етапі розквіту. Вони прагнули зберегти типово грецький устрій, що сприяло спротиву як варварському, так і римському впливам. Виховання громадянина в умовах чисельно невеликих полісів Північного Причорномор'я було справою усього громадянського колективу і забезпечувалося механізмами, здавалося б, прямо не пов'язаними з освітою – агонами, релігійними святами, театром, діяльністю державних установ тощо.

REFERENCES

1. Aristotel'. 1983: Politika. In: Works V. 2. Moskva, 376–644. (In Russian) Аристотель. 1983: Политика. В: Сочинения Т. 2. Москва, 376–644.
2. Blavatskaya, T. V. 1983: Iz istorii grecheskoy intelligentsii ellinisticheskogo vremeni. Moskva. (In Russian). Блаватская, Т. В. 1983: Из истории греческой интеллигенции эллинистического времени. Москва.
3. Vinogradov, YU.G. 1969: Kiklicheskiye poetry v Ol'vii. Vestnik drevney istorii [Journal of Ancient History] 3, 142–150. (In Russian)
4. Виноградов, Ю.Г. 1969: Киклические поэмы в Ольвии. ВДИ, 142–150. Vinogradov, YU.G., Zolotarev, M.I. 1999: Khersonesiznachal'nyy In: Drevneyshiye gosudarstva Vostochnoy Yevropy. Moskva. (In Russian). Виноградов,

- Ю. Г., Золотарев, М. И. 1999: Херсонес изначальный В: Древнейшие государства Восточной Европы. Москва.
5. Gertsman, Ye. V. 1995: Muzyka Drevney Gretsii i Rima. Sankt-Peterburg. (In Russian). Герцман, Е. В. 1995: Музыка Древней Греции и Рима. Санкт-Петербург.
 6. Dion Khrisostom: Borisfenitskaya rech'. XXXVI. In: SC, 1, 171–178. (In Russian). Дион Хрисостом: Борисфенитская речь. XXXVI. В: SC, 1, 171–178.
 7. Zhurakovskiy, G. Ye. 1940: Ocherki po istorii antichnoy pedagogiki. Moskva. (In Russian). Жураковский, Г. Е. 1940: Очерки по истории античной педагогики. Москва.
 8. Kadeyev, V. I. 1994: O kalendare Khersonesa Tavricheskogo. Vestnik Khar'kovskogo universiteta [Bulletin of Kharkov University], 385: Istoriya, 28, 31–38. (In Russian). Кадеев, В. И. 1994: О календаре Херсонеса Таврического. Вестник Харьковского университета, 385: История, 28, 31–38.
 9. Kadeyev, V. I. 1996: Khersones Tavricheskiy. Byt i kul'tura (I–III vv. n.e.). Khar'kov. (In Russian). Кадеев, В. И. 1996: Херсонес Таврический. Быт и культура (I–III вв. н.э.). Харьков.
 10. Karasev, A. N. 1975: K voprosu o vodosnabzhenii ol'viyskogo gimnasiya. Kratkiye soobshcheniya Instituta arkhologii AN SSSR, Issue.143, 3–10. (In Russian). Карасев, А. Н. 1975: К вопросу о водоснабжении ольвийского гимнасия. Краткие сообщения Института археологии АН СССР, Вып. 143, 3–10.
 11. Karasov, A. N. 1964: Monumental'nyye pamyatniki ol'viyskogo temenosa. In: Ol'viya. Temenos i agora. Moskva, Leningrad, 27–130. (In Russian). Карасёв, А. Н. 1964: Монументальные памятники ольвийского теменоса. В: Ольвия. Теменос и агора. Москва, Ленинград, 27–130.
 12. Kobylina, M. M. 1989: Fanagoriya. Moskva. (In Russian). Кобылина, М. М. 1989: Фанагория. Москва.
 13. Kolobova, K. M., Ozeretskaya, Ye. A. 1959: Kak zhili drevniye greki. Leningrad. (In Russian). Колобова, К. М., Озерецкая, Е. А. 1959: Как жили древние греки. Ленинград.
 14. Struve, V. V., Tikhomirova, M. N., Gaydukevicha, V. F. (ed.) 1965: Korpus bosporskikh nadpisey. Moskva, Leningrad. (In Russian). Струве, В. В., Тихомирова, М. Н., Гайдукевича, В. Ф. (ред.) 1965: Корпус боспорских надписей. Москва, Ленинград.
 15. Kryzhitskiy, S. D. 1985: Ol'viya. Istoriograficheskoye issledovaniye arkhitekturno-stroitel'nykh kompleksov. Kiev. (In Russian). Крыжицкий, С. Д. 1985: Ольвия. Историкографическое исследование архитектурно-строительных комплексов. Киев.
 16. Kublanov, M. M. 1957: Legenda o ristalishche Akhilla i ol'viyskiye agonisticheskiye prazdnestva In: Yezhegodnik Muzeya istorii religii i ateizma, 1. Moskva, Leningrad, 222–231. (In Russian). Кубланов, М. М. 1957: Легенда о ристалище Ахилла и ольвийские агонистические празднества. Ежегодник

- Музея истории религии и атеизма, 1. Москва, Ленинград, 222–231.
17. Latyshev, V. V. 1983: *Scythica et Caucasica. Izvestiya drevnikh pisateley – grecheskikh i latinskikh – o Skifii i Kavkaze*. In: V. 1. *Grecheskiye pisateli*; 1904: In: V. 2. *Latinskiye pisateli*. Sankt-Peterburg. (In Russian). Латышев, В. В. 1893: *Scythica et Caucasica. Известия древних писателей – греческих и латинских – о Скифии и Кавказе*. В: Т. 1. *Греческие писатели*; 1904: В: Т. 2. *Латинские писатели*. Санкт-Петербург.
 18. Latyshev, V. V. 1887: *Issledovaniya ob istorii i gosudarstvennom stroye goroda Ol'vii*. Sankt-Peterburg. (In Russian). Латышев, В. В. 1887: *Исследования об истории и государственном строе города Ольвии*. Санкт-Петербург.
 19. Latyshev, V. V. 1893: *Kratkiy ocherk istorii Bosporskogo tsarstva*. Simferopol'. (In Russian). Латышев, В. В. 1893: *Краткий очерк истории Боспорского царства*. Симферополь.
 20. Levi, Ye. I. 1985: *Ol'viya. Gorod epokhi ellinizma*. Moskva, Leningrad, 1965. (In Russian). Леви, Е. И. 1985: *Ольвия. Город эпохи эллинизма*. Москва, Ленинград.
 21. Marru, A. I. 1998: *Istoriya vospitaniya v antichnosti*. Moskva. (In Russian). Марру, А. И. 1998: *История воспитания в античности*. Москва.
 22. Knipovich, T. N., Levi, Ye. I. (ed.) 1968: *Nadpisi Ol'vii (1917–1965)*. Leningrad. (In Russian). Книпович, Т. Н., Леви, Е. И. (ред.) 1968: *Надписи Ольвии (1917–1965)*. Ленинград.
 23. Solomonik, E. I. (ed.) 1973: *Novyye epigraficheskiye nakhodki v Khersonesse*. Kiev. (In Russian). Соломоник, Э. И. 1973: *Новые эпиграфические находки в Херсонессе*. Киев.
 24. Kryzhitskiy, S. D., Rusyayeva A. S., Krapivina V. V. 1999: *Ol'viya. Antichnoye gosudarstvo v Severnom Prichernomor'ye*. Kiev. (In Russian). Крыжицкий, С. Д., Русяева А. С., Крапивина В. В. 1999: *Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье*. Киев.
 25. Pavsaniy, 1994: *Opisaniye Ellady, 1–2*. Moskva. (In Russian). Павсаний 1994: *Описание Эллады, 1–2*. Москва.
 26. Petrova E. B. 2000: *Antichnaya Feodosiya: istoriya i kul'tura*. Simferopol'. (In Russian). Петрова Э. Б. 2000: *Античная Феодосия: история и культура*. Симферополь.
 27. Platon. 2007: *Gosudarstvo*. In: Platon. *Sochineniya v 4 tt, 3. Ch. 1*. Sankt-Peterburg, 97–457. (In Russian). латон. 2007: *Государство*. В: Платон. *Сочинения в 4-х тт., 3, ч. 1*. Санкт-Петербург, 97–457.
 28. Pliniy Starshiy. 1904: *Yestestvennaya istoriya*. In: SC, 2. Sankt-Peterburg, 167–251. (In Russian). Плиний Старший 1904: *Естественная история*. В: SC, 2. Санкт-Петербург, 167–251.
 29. Polien. *Strategemy*. In: SC, I, ch. 2, 563–568. (In Russian). Полиэн. *Стратегемы*. В: SC, I, ч. 2, 563–568.
 30. Pomponiy Mela. 1904: *Zemleopisaniye*. In: SC, .2. Sankt-Peterburg, 115–126. (In Russian). Помпоний Мела. 1904: *Землеописание*. В: SC, 2. Санкт-Петербург, 115–126.

31. Rusaeva, A. S. 2010: Graffiti Ol'vii Pontiyskoy. Simferopol'. (In Russian). Русаева, А. С. 2010: Граффити Ольвии Понтийской. Симферополь.
32. Rusaeva, A. S., Rusaeva, M. V. 2004: Ol'viya Pontiyskaya. Gorod schast'ya i pechali. Kiev. (In Russian). Русаева, А. С., Русаева М. В. 2004: Ольвия Понтийская. Город счастья и печали. Киев.
33. Rusaeva, A. S. 1999: Religioznuye prazdnestva. In: Ol'viya. Antichnoye gosudarstvo v Severnom Prichernomor'ye. Kiev, 555–570. (In Russian). Русаева, А. С. 1999: Религиозные празднества. В: Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье. Киев, 555–570.
34. Ruchinskaya, O. A. 2016: Agonisticheskiye prazdnestva v antichnykh gorodakh Severnogo i Zapadnogo Prichernomor'ya: istoriya izucheniya problemy i yeye sovremennoye sostoyaniye. Visnik Kharkiv's'kogo natsional'nogo universitetu imeni V. N. Karaizna [Bulletin of VN Karaizn Kharkiv National University], Seriya «Istoriya», Issue 51, 13–23. (In Russian). Ручинская, О. А. 2016: Агонистические празднества в античных городах Северного и Западного Причерноморья: история изучения проблемы и ее современное состояние. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Караїзна, Серія «Історія», вип. 51, 13–23.
35. Ruchinskaya, O. A. 1994: Agony v religioznykh prazdnestvakh frakiyskikh zemel' v antichnyu epokhu. Vestnik Khar'kovskogo Universiteta [Bulletin of Kharkov University], 385: Istoriya, Issue 28, 56–67. (In Russian). Ручинская, О. А. 1994: Агоны в религиозных празднествах фракийских земель в античную эпоху. Вестник Харьковского Университета [Bulletin of Kharkov University], 385: История, вып. 28, 56–67.
36. Ruchinskaya, O. A. 1996: Grecheskaya muzykal'naya traditsiya i teatr v zhizni antichnykh gorodov Zapadnogo Ponta. Bolgarskiy yezhegodnik, 2. Khar'kov, Sofiya, 5–11. (In Russian). Ручинская, О. А. 1996: Греческая музыкальная традиция и театр в жизни античных городов Западного Понта. Болгарский ежегодник, 2. Харьков; София, 5–11.
37. Ruchinskaya, O. A. 2017: Kul'tura i obshchestvo grecheskikh gorodov Severnogo Prichernomor'ya (VI v. do n. e. – IV v. n. e.). Khar'kov. (In Russian). Ручинская, О. А. 2017: Культура и общество греческих городов Северного Причерноморья (VI в. до н. э. – IV в. н. э.). Харьков.
38. Ruchinskaya, O. A. 1994: Religioznye obryady i prazdnestva v obshchestvennoy zhizni antichnykh gorodov Severnogo Prichernomor'ya. In: Drevnosti. Khar'kov, 73–86. (In Russian). Ручинская, О. А. 1994: Религиозные обряды и празднества в общественной жизни античных городов Северного Причерноморья. В: Древности. Харьков, 73–86.
39. Ruchyn's'ka, O. A. 1996: Suspil'ne zhyttya v antychnykh mistakh Pivnichnoho ta Zakhidnoho Prychornomor'ya (sotsial'no-kul'turnyy aspekt). Avtoref. dys... kand. ist. nauk. Dnipropetrovs'k. (In Ukrainian). Ручинська, О. А. 1996: Суспільне життя в античних містах Північного та Західного Причерномор'я (соціально-культурний аспект). Автореф. дис... канд. іст. наук. Дніпропетровськ.

40. Semënov-Zuser, S. A. 1940: Fyzycheskaya kul'tura y zrelyshcha v drevnehrecheskyykh kolonyyakh Severnogo Prychernomor'ya. Khar'kov. (In Russian). Семёнов-Зусер, С. А. 1940: Физическая культура и зрелища в древнегреческих колониях Северного Причерноморья. Харьков.
41. Skrzhinskaya, M. V. 2001: Gimnasii v antichnykh gorodakh Severnogo Prichernomor'ya. Hyperboreus, 7, Fasc.1–2, 196–206. (In Russian). Скржинская, М. В. 2001: Гимнасии в античных городах Северного Причерноморья. Hyperboreus, 7, Fasc.1–2, 196–206.
42. Skrzhinskaya, M. V. 2014: Obrazovaniye i dosug v antichnykh gosudarstvakh Severnogo Prichernomor'ya. Kiev. (In Russian). Скржинская, М. В. 2014: Образование и досуг в античных государствах Северного Причерноморья. Киев.
43. Sokolov, G. I. 1999: Ol'viya i Khersones. Ionicheskoye i doricheskoye iskusstvo. Moskva. (In Russian). Соколов, Г. И. 1999: Ольвия и Херсонес. Ионическое и дорическое искусство. Москва.
44. Solomonik, E. I. 1973: Novyye epigraficheskiye pamyatniki Khersonesa. Kiev. (In Russian). Соломоник, Э. И. 1973: Новые эпиграфические памятники Херсонеса. Киев.
45. Yaylenko, V. P. 1980: Graffiti Levki, Berezani, Ol'vii. VDI, 2, 72–99. (In Russian) Яйленко, В. П. 1980: Граффити Левки, Березани, Ольвии. ВДИ, 2, 72–99.
46. Yaylenko, V. P. 1982: Grecheskaya kolonizatsiya VII – III vv. do n.e. Moskva. (In Russian) Яйленко, В. П. 1982: Греческая колонизация VII – III вв. до н.э. Москва.
47. Yaylenko, V. P. 1988: Nachal'noye shkol'noye obrazovaniye v antichnykh grecheskikh gorodakh. In: Pamyatniki kul'tury. Novyye otkrytiya. Moskva, 54–60. (In Russian). Яйленко, В. П. 1988: Начальное школьное образование в античных греческих городах. В: Памятники культуры. Новые открытия. Москва, 54–60.
48. Latyshev, B. 1916: Inscriptiones antique orae septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae, 1. Ed. 2. Petropoli.

Riabko A. A.

PhD Student

V. N. Karazin Kharkiv National University

4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

Email: pidzemellya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4747-680X>

PROBLEMS OF MUSES EDUCATION IN THE ANCIENT CITIES OF THE NORTHERN BLACK SEA COAST

The article deals with the problems of education and upbringing in the ancient cities of the Northern Black Sea Littoral. Literary, epigraphic and material data sources characterizing the muses education are systematized. Namely: the study of grammar, literature, arithmetic, music. The inscriptions that can be considered as school exercises, texts of epitaphs, messages from ancient authors, archaeological materials, including funerals are analyzed. The material of the graffiti shows the peculiarities of teaching grammar and literature, the process of forming a unified system for writing throughout the Northern Black Sea Littoral. The process of teaching music and dance is still poorly covered in literature. A wide range of iconographic and archaeological materials have been used to expose this aspect of muses education. According to the author, the content and forms of education in the cities of the Northern Black Sea region were generally the same as in the cities of Greece itself. The possibility of obtaining the highest level of education from the local elite is emphasized. That is confirmed by the data on eminent philosophers from the Northern Black Sea region, such as Bosporan Sopheid, Bion Borisfenit, Posidonius Olviopolit and others. The following forms of organization of school education are considered: questions of school premises and educational accessories, methods of teaching and education, social background of students and teachers. The role of muses agonists and religious holidays as forms of quality control of education is shown. The connection of musical education with physical preparation and influence of political structure of the states on the development of education are considered.

Keywords: ancient states of the Northern Black Sea Coast, muses training, paideia, education.

Рябко А. А.

аспирант

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Площадь Свободы, 4, 61022, Харьков, Украина

Email: pidzemellya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4747-680X>

ПРОБЛЕМЫ МУСИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В АНТИЧНЫХ ГОСУДАРСТВАХ СЕВЕРНОГО ПРИЧЕРНОМОРЬЯ

Статья посвящена проблемам образования и воспитания в античных городах Северного Причерноморья. Систематизированы данные литературных, эпиграфических и вещественных источников, характеризующих мусическое воспитание, а именно: изучение грамматики, литературы, математики, музыки. Проанализированы надписи, которые можно считать школьными упражнениями; тексты эпитафий; сообщения античных авторов, археологические материалы, в частности погребальный инвентарь. На материале граффити показаны особенности обучения грамматике и литературе, процесс формирования единой для всего Северного Причерноморья системы письма. Для раскрытия вопроса об обучении музыке и танцам использовано широкий круг иконографических и археологических материалов. В историографии различные аспекты мусического воспитания освещены неравномерно. Среди последних работ анализируются монографии М. В. Скржинской «Образование и досуг в античных государствах Северного Причерноморья» и О. А. Ручинской «Культура и общество греческих городов Северного Причерноморья (VI в. до н. э. – IV в. н. э.)». По мнению автора, содержание и формы обучения в городах Северного Причерноморья в целом были такими же, как и в городах самой Эллады. Подчеркивается возможность получения представителями местной элиты образования высокого уровня, что подтверждается данными о выдающихся философах – выходцах из Северного Причерноморья, таких как Бийон Борисфенит, боспорянин Сопейд, Посидоний Ольвиполит и др. Рассмотрены формы организации школьного обучения: вопросы школьных помещений и учебных принадлежностей, методы обучения и воспитания; социальное происхождение учащихся и учителей. Показана роль мусических агоний и религиозных праздников как форм контроля качества образования; связь мусического воспитания с физической подготовкой, влияние политического устройства государств на развитие образования.

Ключевые слова: античные государства Северного Причерноморья; мусическое воспитание; пайдейя; образование.